

ÜNİTER YAPININ YEREL YÖNETİMLERİN ÖZERKLİĞİNE ETKİLERİ: İTALYA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF UNITARY STRUCTURE ON THE SELF-GOVERNANCE OF LOCAL GOVERNMENTS: THE CASE OF ITALY AND TÜRKİYE

Hacer SEVİNÇ

Y.Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi

 hacersevinc@stu.aydin.edu.tr

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, üniter devlet yapısının yerel yönetimlerin özerkliğine etkilerinin araştırılması, İtalya ve Türkiye örnekleri üzerinden bu etkilerin değerlendirilmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden kaynak araştırması tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında üniter yapı ve ondan ayrılmadan yerel özerkliğe alan açan bölgesel devlet yapısının etkileri ile üniter yapıya yaslanan merkezileşimin yerel özerkliğe etkileri Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı, imzalamış iki ülke özelinde incelenmiştir. Araştırma; başlangıçta üniterlik kriterleri aynı olan üniter devletlerin zamanla ve yönetim anlayışıyla birbirinden farklılıklar gösterebileceği, dönüşebileceği, bölgesel yapılara ve yerel özerkliğe izin verebilme ölçütünde iç yönetim sistemlerinin gelişebileceği, ayrıca anayasal üniterliğin korunarak yerel yönetimlerin özerkliğine önem veren ve garanti altına alan bir devlet yapısının olanaklı olduğu, etkileriyle birlikte gösterilmesi bakımından önemlidir. Çalışmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak, İtalya'nın merkezileşim yaklaşımından yerel özerklik anlamında ileri bir noktaya geldiği görülmektedir. Türkiye ise yerel yönetimlerin özerkliği hedefinde olduğunu gösterse de bugün Türkiye'de hala merkezileşim yapının sürdüğü görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniter Devlet Yapısı, Yerel Yönetimler, Özerklik, İç Yönetim.

ABSTRACT

The aim of this research is to analyse the effects of unitary state structure on the self-governance of local governments and the evaluation of the effects specific to Italy and Turkey as examples. The source research technique, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. Within the scope of the research, the effects of the unitary structure and the regional state structure which gives room for self-governance without giving up unitarity, and the effects of centralism on self-government leaning on the unitary structure were examined in two countries that already signed the European Charter of Local Self-Government. The research is important in terms of showing by the effects, that the unitary states may differ from each other according to time and their understanding of governance, although their unitarity criteria are once the same, and they can transform and develop their interior governance systems to the extent of their allowance of regional structures and local self-governance, besides a state structure that cares and guarantees the self-governance of local governments by preserving constitutional unitarity is possible. Based on the findings obtained in the study, it is seen that Italy has moved form a centralist approach to an advanced point in terms of local autonomy. Türkiye, on the other hand, demonstrates that it aims for the autonomy of local governments, however today Türkiye still has a centralized structure.

Keywords: Unitary State Structure, Local Governments, Self-Governance, Internal Management.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 24.4.2024

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 2.5.2024

Araştırma Makalesi/Research Paper

1. GİRİŞ

Yerel yönetimler, insanların topluluk haline gelişlerinden başlayarak, şehirleşme ve devletleşmelerine kadar süregelen, yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi amacını taşıyan, vazgeçilmez yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Aynı coğrafyada yaşayan insanların yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olup, bir hukuk düzeni içerisinde kalan yönetim birimleridir. Merkezi yönetimler ise kamusal hizmetlerin o ülkenin bütününe tek bir merkezden ve bu merkeze bağlı kurum, kuruluş, idari organlarca verildiği yönetim birimleridir. Günümüzde yerel yönetimler sadece birer hizmet birimi olmaktan çıkarak, demokrasiyi güçlendiren yapılara dönüşmekte, merkezin yetersiz kaldığı hizmetleri daha etkin sunmaktadırlar (Önen & Güngör, 2018:421).

Yerel yönetimlerin idari ve mali yönden özerk olması, onların demokratik olmasını sağlamak için en önemli güvencedir. Özerklik sağlanmadığı takdirde yerel demokrasiden söz edilemez (Quasten, 1995:142). Mali özerklik için yerel yönetimlerin merkezi yönetime bağımlı kalmadan, üstlendikleri görevleri yerine getirecekleri kendi gelir kaynakları bulunmalıdır. Serbestçe, gelir kaynaklarını ve öz gelirlerini toplayabilmeleri ve topladıkları gelirleri serbestçe harcama yetkisine sahip olmaları gereklidir. Mali özerklik bu nedenle vergi özerkliği ile sıkı ilişkilidir. Yerel özerklikten söz edebilmek için mali özerkliğin yanında idari özerkliğe de sahip olunmalıdır. Her devlet kendi siyasi ve idari yapısında bağlı olarak, yerel yönetimlerine idari ve mali özerklik tanımaktadır (Kalabalık, 2005:475).

Yerel yönetimlerin görev ve yetkileri, günümüzde ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu görev ve yetkiler, ülkenin devlet felsefesi, tarihsel gelişim süreci, anayasal yapısı, sosyoekonomik yapısı, kültürü, geleneği, siyasi partilerinin ideolojileri, kamu gereksinimlerini gidermede gönüllü kuruluşların rolü, halk ve yönetim arasındaki ilişki düzeyi gibi birçok öğeye bağlı olarak, ülkeden ülkeye değişmektedir. Her ülkenin merkezi yönetimi, genel olarak yerel yönetimler üzerinde etkili olmak ve baskı kurmak amacıyla çeşitli yollar aramaktadır. Fırsat bulduklarında, bu etki ve baskıyı kendi siyasi eğilimleri yönünde değerlendirmek için çaba göstermektedir (Eryılmaz, 1988a:163).

Dünya üzerinde birçok devlet üniter yapıdadır, fakat dünya nüfusunun daha büyük çoğunluğu federal devletlerde yaşamaktadır. Bu devletlerin tarih sahnesinde güç artışı veya yitimi yaşamaları, yalnızca üniter veya federal iç yönetim yapısına sahip oluşları ile değil, iç yönetim şekillerinin özerkliklerini olumlu veya olumsuz etkilemesine bağlı olarak da değişmiştir. Araştırmanın amacı, üniter devlet yapısının yerel yönetimlerin özerkliğine etkilerinin araştırılması, İtalya ve Türkiye örnekleri üzerinden bu etkilerin değerlendirilmesidir. Geçmişlerinde yoğun bir merkezîyetçi yönetim ve üniter yapıdaki İtalya ve Türkiye, tarihten gelen merkezîyetçi devlet yaklaşımlarını uzun süre devam ettirmiş ve üniter devlet yapılarının yerel yönetimleri üzerinde yoğun güç ve denetim sağlamasına izin vermişlerdir (Küçük, 2017:932).

Araştırmanın birinci bölümünde devletlerin iç yönetim sistemlerinden, üniter, federal ve bölgesel devlet yapılarından bahsedilecektir. İkinci bölümde ise özerklik ve yerel yönetimlerin özerkliğine katkı amaçlayan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (ECLSG)'na değinilecektir. Üçüncü bölümde üniter devlet yapısının yerel yönetimlerin özerkliğine etkileri, İtalya ve Türkiye

örnekleri üzerinden anlatılacaktır. Araştırma, üniter devletlerin zamanla ve yönetim anlayışıyla üniter yapılarının birbirinden farklılıklar gösterebileceği, değişebileceği, bölgesel yapılara ve yerel özerkliğe izin verebilme ölçütünde iç yönetim sistemlerinin dönüşebileceğini göstermesi bakımından da önemlidir.

2. DEVLETLERİN İÇ YÖNETİM ŞEKİLLERİ

Dünya ülkelerinin yönetim şekilleri bire bir örtüşmediğinden, ayrı ve spesifik bir model kabul edip incelemek zordur ve fonksiyonel değildir. Birbirine yakın yönetim şekilleri için bir sınıflandırma yapmak daha zorunlu hale gelmiştir. Buna göre, genel bir yaklaşımla, ülkeleri siyasi bakımdan üniter veya federal, idari bakımdan ise merkezîyetçi veya merkezîyetçilikten uzak (adem-i merkezîyetçi) şeklinde sınıflandırabiliriz (Parlak, 2007:11).

Ülkelerin iç yönetim şekli uygulamalarına bakıldığında, tamamen merkezden yönetim veya bunun tam tersi yönünde örgütlenmeye rastlanmamaktadır. Devletleşmeyi kapsayan tarihsel ve toplumsal gelişimleri boyunca, ülkelerin mevcut yerel yönetimlerinin, merkezden ya da yerinden yönetim olmak üzere iki farklı çizgide gelenekleşmiş ve dağılmış olduğunu gözlemlemekteyiz. Devletlerin şekilleri, tanım ve kuram tartışmalarının dışında, modern devletin görüntüsüyle ilgili bilgi verir. Literatürde devlet şekilleri için iki farklı sınıflandırma göze çarpmaktadır (Karataş, 2019:113). Üniter ve federal tanımının yanına özerkliğe ve bölgesel yönetime olumlu yaklaşan bölgesel devlet tanımı eklenmiştir.

Tarihsel deneyimler, şekil olarak devletlerin en başta tekli devletler ve bileşik devletler olmak üzere iki kategoriye ayrıldığını göstermektedir. Tekli devlet denince, doğal olarak akla üniter devlet gelmektedir. Ancak buna 20. yüzyıl ile birlikte bölgesel devlet modeli de eklenmiş bulunmaktadır (Gözler, 2014:183; Teziç, 2014:143).

Tekli devlet yapısını gösteren en önemli özellik, tek bir merkezde toplanmış iktidar odaklarının tüm ülkenin ve ulusun kaderini belirleyecek önemli kararları alması ve devlete bağlı diğer tüm birimler tarafından bu kararların eksiksiz bir şekilde hayata geçirilmesidir. Bu keyfiyet en yoğun şekilde üniter devletlerde görülür, zira yasama, yürütme ve yargı organları devlet merkezinde toplanmıştır. Durum üniter devlette böyleyken, bölgesel devlette yukarıda belirtilen üç devlet fonksiyonu belli oranlarda özerk bölgeler ile paylaşılır ve bu devlet modelinde, biraz daha gevşek olarak belirmektedir. Bu iki sistem birbirine aykırı gözükse de her ikisini tek bir çatı altında bir araya getiren şey, bileşik devletlerin aksine tek bir devletin varlığıdır (Metin & Erece, 2016:689).

Fransa, İtalya, Türkiye ve eski Doğu Bloku ülkeleri merkezi yönetim açısından daha güçlü görüldüğünden üniter yapıya yakınsarlar. Almanya, ABD, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yerel yönetimler ise daha güçlü ve merkezin etkisinden uzaktır. Bunlara federal yapıya uygun ülkeler diyebiliriz. İngiltere yerinden yönetimi önemsemesine rağmen üniter devlet yapısını korumuştur. Bu farklılaşmalar bile aynı gruptaki ülkelerin iç yönetim şekillerinin farklılaşabildiğini göstermektedir. Merkezîyetçi iki ülke olan Fransa ve Türkiye'nin yerel yönetim kurumlarının yapılanmalarındaki farklılık, bu yapıların çalışma şekilleri, görev, yetki ve özerklikleri bunun göstergesidir (Parlak, 2007:12).

Devletlerin iç yönetim şekillerini “üniter devlet”, “federal devlet” ve üniter yapıda tam bozulma göstermeden federalliğe yaklaşan “bölgesel devlet” yapısı olarak tanımlayabiliriz. İç

yönetim şekillerinin sınırları ve çerçeveleri çok belirgin değildir, bu nedenle, ülkelerin yönetim şekilleri hakkında yaklaşımda bulunabilmek için, anayasalarında belirtilmiş olan iç yönetim şekline bakılması önemlidir.

2.1. ÜNİTER DEVLET YAPISI

“Üniter devlet, devletin, ülke, millet ve egemenlik unsurları ve yasama, yürütme ve yargı organları bakımından teklik özelliği gösteren devlet şeklidir. Buna göre üniter devlet, devletin unsurlarında ve organlarında teklik özelliğiyle tanımlanır” (Gözler, 2009: 82). Üniter devletlerde merkezi hükümet, ulusal savunma, dış politika, ekonomi politikası gibi ülkenin temel işlevleri üzerinde tam kontrol sahibidir. Aynı zamanda eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin standartlarını belirleme ve finansmanı konusunda da önemli yetkilere sahiptir.

Üniter devlet kavramını en basit biçimde, ortak bir kimlik işlevini tanımlamada devlet ile millet kavramının bir arada kullanılması ve millet meşruiyetinin tanınması ve tanımlanması olarak ifade etmek mümkündür. Bu anlamda tekçi devlet ülkesi üzerinde egemenlikten kaynaklanan yetkilerin tamamının siyasi anlamda tek elde toplandığı, tek bir hukuki örgütlenmenin bulunduğu devlettir. Üniter devletler, yürütme organlarının merkezilik derecesine göre merkezi veya yerinden yönetim (âdem-i merkezi); taşra yönetim sistemine göre ise bölgesel sistem ve il sistemi şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Üniter devletler böylece anayasal yetkilerin tamamının vatandaşların tabi oldukları tek bir normatif erke sahip olan hükümet seviyesinde elde bulundurulması şeklinde ifade edilir. Bu devlet türü günümüz dünyasında en fazla görülen ve uygulanan devlet şeklidir. Türkiye, Fransa, İrlanda, Çin, Endonezya gibi ülkeler tekçi devletlerdir. İtalya ve İspanya ise güçlü bir bölgeciliğin uygulandığı tekçi devletlerdir (Küçük, 2023:497).

Dünyanın değişik ülkelerinde özerklik statüsünün tarihi, siyasi, kültürel, etnik vb. nedenlerle farklı şekillerde düzenlendiği bilinmektedir. Örneğin, Üniter bir devlet statüsünde olan Azerbaycan Cumhuriyeti, bünyesinde özerk bir devlet olan Nahçıvan'ı bulundurmaktadır. Nahçıvan'ın diğer özerk devletlerden farkı hukuken bağlı bulunduğu Azerbaycan ile aralarında fiziki olarak bir toprak sınırı bulunmaması ve ülkenin anakarasından koparılmış olmasıdır. Bu durum, Sovyet yönetimi tarafından Azerbaycan topraklarının Ermenistan'a devredilmesinin sonucudur (Asker & Türkan, 2022:22).

Üniter devletlerde hukuk birliği bulunur, başka bir anlatımla yasama iktidarı tektir ve yasalar herkes için geçerlidir. Bu devletlerde kural olarak yasama, yürütme ve yargı yetkisinin yersel geçerliliği de sınırsızdır. Başka bir deyişle yasama, yürütme ve yargı yetkileri bütün ülkeyi kapsar (Karataş, 2019:114). Bu çerçevede, Gözler'in (2020:130) de vurguladığı gibi; “Devletin kurucu unsurları (ülke, millet ve egemenlik) ve keza temel organları (yasama, yürütme ve yargı) bakımından teklik özelliği gösteren devlet şeklidir.”

Üniter devletlerde yerel yönetimler yerel hizmetleri merkezi yönetime bağlı olarak sunar ve yerel yönetimler üzerinde merkezi yönetimin sıkı denetim hakkı söz konusudur. Uygulamada geniş bir yerel özerklikten bahsedilemez ve yerel yönetimler üniter devletin tek siyasal merkezi olan merkez yönetiminin birer uzantısı şeklinde yapılırlar. Hizmet sunumu, yasama, yürütme, yargı konularında merkezin belirlediği sınırların dışına çıkarak inisiyatif kullanmaları mümkün değildir (Turan, 2018:86).

Gerçekte yerel yönetimler üniter devletlerin her birinde farklı şekillerde ve farklı yerel özerklik seviyelerinde uygulanmaktadır. Devletin üniter olmasından dolayı siyasi ve yönetsel tek merkezden yönetim ana temeldir ve yerel yönetimlerin merkezle arasında var olan hiyerarşik bağ onların yine merkeze bağlı çalışmasına neden olmaktadır. Bu anlamda Türkiye tam bir üniter devlettir.

2.2. FEDERAL DEVLET YAPISI

Devlet, yapısına göre üniter ve bileşik devlet olmak üzere ikiye ayrılır. Bileşik devlet de devlet birlikleri ve devlet toplulukları olmak üzere iki çeşittir. Devlet toplulukları ise konfederasyon ve federasyondan oluşmaktadır. Demek ki, federal devlet diğer bir deyişle federasyon, devlet şekillerinden olan devlet toplulukları içerisinde yer almakta ve günümüzde yaygın bir devlet şekli olarak gözükmektedir (Gözler, 2016:97-107). Bu bağlamda, Çağdaş (2019:169) tarafından belirtildiği üzere; “Federal devlet, uluslararası hukukta bağımsız devlet olarak tanınmayan eyalet, federe devlet ve özerk bölge gibi yerel yönetim birimlerinin, merkezi bir otorite etrafında birleşmesiyle oluşan devlet topluluğudur.” Bu topluluk, söz konusu yerel yönetim birimlerinin kendi iç hukuk sistemlerini koruyarak, dış politika, savunma, para birimi gibi üst düzey yetkileri merkezi hükümete devretmeleri anlamına gelir.

Günümüzde birleşik devletlere örnek yalnızca federasyonlardır. Birçok ülkede uygulanan bir devlet şekli olan federal devletteki federe devletler kendi ülke toprağına, anayasasına sahiptir, ancak diğer devletlerle ilişkilerde federal (üst) devleti yetkilendirir. Ayrıca federe devletler kendi yasama, yürütme ve yargı organlarına sahiptir (Karataş, 2019:114).

Kanunlar federal (üst) devletin anayasasına ve kimliğine aykırı olmaz ama iç güvenliklerini sağlayacak tedbirleri alabilirler. Yasaların uygulanışında farklılık olabildiği gibi, benzerlikler de bulunur ve bu, özerkliklerin ülkeden ülkeye genişliğine göre değişir. Federal devletlerdeki yerel yönetimler üniter devletlerdekine göre daha özerk sayılabilirler. Merkezin etkisinden uzak oldukları için kamusal hizmetlerden, yerel hizmetlere kadar birçok sorumluluğu üstlenirler ve karar almada özerk davranabilirler.

“Uluslararası kişiliğe sahip bir merkezî devlet (federal devlet) ile uluslararası kişiliğe sahip olmayan bölgesel devletlerin (federe devletlerin) aralarında anayasa yoluyla güvenceli bir yetki paylaşımı yaparak oluşturdukları bir devlet topluluğu şeklindedir” (Gözler, 2020:130-131). Bu tanım, federalizm kavramının temelini oluşturur ve federal devletlerin nasıl işlediğine dair önemli bir perspektif sunar. Federalizm, merkezî ve bölgesel hükümetler arasında güçlerin paylaşımına dayanan bir yönetim biçimidir. Ancak, federal sistemin başarısı, yetki paylaşımının adil ve etkin bir şekilde yürütülmesine ve merkezi ile bölgesel hükümetler arasındaki işbirliğine bağlıdır.

Akademik açıdan bakıldığında federal yapı, merkezi devlet ve bölgesel yönetim unsurları arasında güvene dayalı bir iktidar paylaşımıdır. Bu yapıda, güven esasına dayalı idari iş birliği, merkezi devletin ve bölgesel yönetimlerin karşılıklı olarak birbirlerinin yetki alanlarını tanıyıp saygı göstermeleri ve belirlenen yetkiler çerçevesinde hareket etmelerini gerektirir. Bu şekilde, federal yapıdaki idari paylaşım, yalnızca yasal ve anayasal bir düzenlemeye değil, aynı zamanda bu düzenlemelerin uygulanmasında gösterilen karşılıklı güvene de dayanır. Bu güven ortamı, merkezi ve bölgesel yönetimlerin daha etkili ve verimli çalışmasını sağlar, böylece farklı

düzeylerdeki yönetim birimlerinin uyum içinde çalışmasına olanak tanır ve yönetimdeki çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunur.

2.3. BÖLGELİ (BÖLGESEL) DEVLET YAPISI

Bölgeli devlet yapısını, üniter devlet ve federal devlet arasında kalan bir iç yönetim formülü olarak tanımlayabiliriz. Bölge veya topluluklara tanınan siyasal özerklik sebebiyle üniter yapıdan biraz farklılık gösterir. Federal devletten ayrıldıkları noktalar, özerklik tanınan yerel yönetim birimlerinin ve bölgelerin kuruluşu ve işleyişi, yetkilerin anayasal güvence altına alınmasına rağmen siyasi açıdan merkezîyetçiliğin korunmasıdır. Bölgeli devlet modeli, siyasi merkezin yetkilerinin bir bölümünü var olan bölgelere devretmesiyle oluşur. Ulusal anayasa bölgelerin özerkliğinin dayanağıdır, ancak yargı klasik üniter devlet yapısındaki gibi tüm ülke için taktır. Bölgelerin ulusal anayasayı değiştirme yetkisi yoktur. Bölgeli devlet modelinin iki tipik örneği İtalya ve İspanya'dır (Metin & Erece, 2016:690).

Bölgeselliğin en önemli özelliği, toplumların ülkede bir arada değil, farklı coğrafi bölgelerde yaşamasıdır. Dil, din, etnisite, kültürel kimlik, ortak tarih ve ortak kader kadar bölge çıkarları konusundaki bilinç de önemlidir. Federal sisteme geçmeyi veya üniter sistemde kalarak coğrafi özerklik elde etmeyi kolaylaştıran etken yine bölgeseliktir. O yüzden bazı ülkeler bölgelerin uyuşmazlık yaşama, egemenlik talebinde bulunma, ayrılıkçı görüşlerle siyasi bağımsızlık isteme davranışlarını önleyecek tedbirlerle üniterliğe yaklaşırlar (Uygun, 2011:151).

Yerel yönetim bakış açısıyla "bölge"; il, özel idaresi, belediye vb. yerel yönetim birimlerine sahip, coğrafi olarak geniş bir alandaki yönetim birimi olarak değerlendirilmektedir. Özerk bir bölge yönetiminde bulunması gereken fonksiyonlar ise, demokratik olma, özgürlükleri güvence altına alma, kamu gücünü paylaşırma, kimliğe sahip olma, bütünleşme, bölgesinde sosyal devlet gibi harekete etme ve güçler ayrılığı prensibine sahip olma olarak sıralanabilir (Uzun, 2019:3)

3. ÖZERKLİK VE AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI

3.1. ÖZERKLİK

Özerklik, yerel ihtiyaçları karşılamak için hizmet sunmak üzere kurulan, ayrı tüzel kişiliği olan, yürütme ve karar organları seçilmiş kişilerden oluşan yapıların, kullanacağı gelir kaynaklarını toplamada ve halkın ihtiyaçlarına göre harcamada serbest olma, bunlara karar verme özgürlüğüne sahip olma yeteneği olarak tanımlanabilir (Şat, 2013:565). Özerkliğe sahip olan yapılar, yerel düzeyde alınan kararların, merkezi otoritelerin müdahalesinden uzak, yerel halkın gerçek ihtiyaç ve önceliklerini yansıtacak şekilde şekillendirilmesine olanak tanır. Bu kapsamda özerklik, yerel yönetimlerin kendi gelirlerini yaratma, bunları topluma hizmet etmek üzere kullanma ve yerel düzeyde karar alma süreçlerinde esneklik sağlama özgürlüğüne sahip olmalarını içeren bir yönetim anlayışını vurgular.

Yerel yönetimler başlıca üç temel değere dayanır: özgürlük, katılım ve etkinlik. Bir yerel yönetimi oluşturan seçilmiş bireylerin "özgürlüğü" tam olmasa da yerel özerklik için çok önemli bir temeldir. Kamu ve yerel hizmetleri halka eşit, etkin ve dengeli sunabilmek yerel yönetimleri öne çıkaran "etkinlik" kavramını bir değer haline getirir. Bunu yapmak için yerel yönetimlerin gerekli yetkiye ve kendi başlarına kullandıkları kaynaklara sahip olması zorunludur (Yontar &

Dağ, 2014:149-150). Yerel yönetimler, bireylerin karar alma süreçlerine özgürce katılımını sağlayarak, toplumun ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılamayı hedefler.

Bugün, hizmet üretmede en etkin olan sistemlerin özerk yerel yönetimler olduğu kabul edilmektedir. Bunun temel koşulu ise idari ve mali özerkliğe sahip olmaktır (Çağdaş, 2011:391-416). İdari açıdan özerklik; yalnızca yargıya karşı sorumlu olunan ve karar organlarının hür seçimle geldiği, görev sürelerinin, göreve getirilme, alınma, görevden uzaklaştırılma veya el çektilme gibi hukuki durumlara karşı yargı güvencesine sahip olmaları anlamına da gelmektedir. Seçimle verilen yetki ve sorumluluğa göre karar alma ve uygulama, bunlar üzerindeki denetimin sadece hukuki yollarla yapılabilmesi yerel yönetimlerin idari özerkliğinin başka bir ifadesidir (Yontar & Dağ, 2014:149).

3.2. AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI

AYYÖŞ 1985 yılında Stockholm’de Avrupa Konseyi’nin Yerel ve Bölgesel Sürekli Konferansında hazırlanmış, Yerel Yönetimlerden Sorumlu Avrupa Bakanlar Konferansında kabul edilerek üye devletlerin imzasına sunulmuştur (Aydemir, 2001:2). AYYÖŞ, Avrupa Konseyi’nin yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliğini gerekli gören, bu özerkliğin hangi yapıda ve özelliklere sahip olması gerektiğine vurgu yapan bir uluslararası sözleşme niteliğindedir. AYYÖŞ 15 Ekim 1985’te imzaya açılmış ve 1 Eylül 1988’de yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkeden 44’ü şartı imzalamıştır.

Şart; Avrupa’nın demokratik bir yapıya kavuşması için, yerel demokrasiye, yetkilendirilmiş ve mali olarak güçlendirilmiş yerel yönetimlere ihtiyacı olduğuna vurgu yapmaktadır. Yerel yönetimin güçlü ve demokratik olması idari ve mali özerkliğinin bir arada sağlanmasına bağlıdır. İdari bakımdan özerk, mali bakımdan merkezi yönetime bağlı bir yerel yönetim ya da bunun tersi istenmemektedir. Bir yerel yönetimin yerel refahı ve demokrasiyi sağlayabilmesi ve bunun asli kaynağı olabilmesi, kendisine verilen gerçek yetkiyle ve görevini yerine getirecek mali kaynaklara sahip olmasıyla mümkündür (Yontar & Dağ, 2014:153).

Üç bölümden oluşan şartın ilk bölümünde, yerel yönetimlerin özerkliğinin anayasal ve yasal altlığından bahsedilmektedir. Bu altlığın oluşturulabilmesi için devletin rolü azalmalı, yerel yönetimler üzerindeki merkezi denetimin azaltılması gerektiği, yerel yönetimlerin yetki, görev ve mali kaynakları vurgulanmaktadır. İkinci bölümde onaylayan ülkelere yüklenen sorumluluklar, yükümlülükler, şartlar ve uyum için yapılan hukuki düzenlemelerin Avrupa Konseyine karşı bildirim zorunluluğundan bahsedilmektedir. Uygulama ve yürürlükle ilgili konular üçüncü bölümde bulunmaktadır. Halkın kamu hizmetlerine ve yönetime katılımının önemi, seçilmiş yerel makamların demokratik temel oluşturduğu ile ilgili ifadeler hedef olarak şartın önsözünde belirtilmiştir. Bu konudaki hakların yerel düzeyde kullanılmasının gerekliliğine, halka en yakın yönetimin gerçek yetkilerin verildiği yerel yönetim olduğuna vurgu yapılmıştır (Aydemir, 2001:2).

AYYÖŞ’nin teknik rolü, uygulanması zorunlu görülen, uluslararası bir sözleşme oluşudur ve onay veren devletleri bağlamaktadır. Siyasi rolü ise imzalayan sayısının artışı ile güç kazanmış olması ve bu güçle yerel özerkliğe verilen önemin artmasıdır. Şart yerel yönetimlerin varlığını birer kişilik olarak gören, şahsiyet kazandıran bir metindir (Aydemir, 2001:3).

Avrupa Konseyine ve Avrupa Birliğine üye ve aday ülkeler şarta değişik dönemlerde, kendi anayasal ve yasal koşulları çerçevesinde imza atmış ve uygulamaya koymuştur. İtalya hiçbir

çekince koymadan imza atarken, Türkiye 7 ana maddenin bazı alt maddelerine çekince koymuştur. Uygulamada da Türkiye'nin şartları bire bir karşıladığını söylemek biraz güçtür. Bunun sebeplerinden biri olarak üniter yapının devletlerin iç yönetiminde oluşturduğu merkezi ve merkeze bağlı taşra teşkilat yapısı gösterilebilir. Atamayla oluşturulan, merkezi kararlarla desteklenen bu yapının yerel yönetimlere idari ve mali alanlarda yeterli yetki bırakmadığını söylemek de mümkündür.

Türkiye'nin koyduğu çekincelerin yerel yönetimlerin merkezi yönetim tarafından birer paydaş olarak görülmesini isteyen, "yerel yönetimlere danışma", "mali özerkliğin güçlendirilmesi" ve "kendi aralarında ve uluslararası alanda iş birliğine girme" konularını içeren madde ve fıkralara odaklandığı görülmektedir (Aygen, 2017:261).

Yerel yönetimlerin gerçek anlamda var olabilmeleri onların varlıklarının özerk birer yapı olarak anayasal güvence altına alınmış olmasına ve merkezi yönetim tarafından yapılacak denetimin anayasal sınırlarla belirlenmiş olmasına bağlıdır. Vesayet denetiminin sınırlarının yerel yönetimlerin varlığı açısından bu kadar önem kazandığı bir noktada, Avrupa Konseyi tarafından özenle hazırlanan AYYÖŞ, yerel yönetimlerin özerkliğinin önemini, yerel yönetimler üzerinde yapılacak denetimin sınırlarının çizilmesini belirlemek için devreye giren sürdürülebilir bir sözleşmedir.

4. ÜNİTER YAPININ ÖZERKLİĞE ETKİLERİ

4.1. İTALYA

İtalyan Anayasası'nda devletin tek ve bölünmez olduğu belirtilir, ancak "yerel özerklikleri kabul eder ve bu özerkliklerin gerçekleşmesine yardım eder" ifadeleri de yer alır. İtalyan anayasası, yerinden yönetim ilkelerinin, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde en geniş biçimde uygulanmasını söylemektedir. Devletin yapısının anlatıldığı bölümde yer alan on üç maddede, bölgeler, iller ve belediyelerle ilgili çok ayrıntılı hükümler yer alır (Toksöz, vd., 2009:92).

İtalya, bölgeler, iller, metropol kentler ve belediyeler olmak üzere dört kademeli yerel ve bölgesel yönetim birimlerine sahiptir. Yoğun merkezîyetçi yapıyı dönüştürmek için bugüne kadar önemli anayasal reformlar yapılmış, bölgesel ve yerel yönetimlerin özerklik alanları genişletilmiştir. 1960'tan bu yana İtalya'da ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimin desteklenmesi amacıyla bölgesel yönetimlere alan açan bazı reformlar ve yasalar uygulamaya konmuş ve üniter yapı anayasal ifade olarak değişmeden bunlar yapılmıştır.

İtalya Cumhuriyeti kurulduğundan beri yoğun merkezîyetçi eğilim göstermiş, fakat 1970'lerden sonra bu merkezîyetçi eğilimden vazgeçmiştir. Anayasanın 5. maddesinde "Cumhuriyet birdir, bölünemez, yerel özerklikleri tanır ve destekler", 1948 anayasası 114. maddesinde ise, "İtalya bölgelere, illere ve komünlere ayrılmıştır. 5 özel statülü bölge bulunmaktadır" ifadeleri yer alarak, bölgesel ve yerel yönetimlerin varlığını güvence altına almıştır (Küçük, 2017:941).

Bu anlamda İtalya'daki üniter yapının dönüşüm geçirdiği ve yerel yönetimlerin özerkliğine katkı sağlayacak noktada bölgesel devlet yapısına dönüştüğü söylenebilir. İspanya ve İngiltere'de de benzer durumun yaşanması, değişim yönetimine alışık olan, Rönesans ülkesi İtalya'ya Avrupa

Birliği çatısı altında motivasyon sağlamıştır. Federal devletlerden pek de geri kalmayan bir yerel özerklik kavramına doğru ilerleme kaydedildiği söylenebilir.

İtalya AYYÖŞ'ni 11 Mayıs 1990'da herhangi bir çekince koymadan imzalamıştır. Bölgesel yönetimlere yeşil ışık yakmış olan İtalya elbette ki İsviçre veya Almanya gibi anayasal bir federe devlet değildir ama en küçük yerel yönetim birimlerinin idari ve mali özerkliğinin tanınmasından, AYYÖŞ'nin maddelerinin uygulanmasına kadar, ekonomik bölgelerin gücü orantısında federatif bir görüntü sergilediğini söylemek mümkündür.

Üniter kurulan İtalya bölgesel ve yerel özerkliklere duyarlı yaklaşımla bölgesel devlete çok daha yakın durmaktadır. Bu anlamda üniter devlet yapısında bir dönüşüm geçirmiş, anayasal olarak tanımlanmamış olsa da bölgesel devlet yapısına evrilmiştir. Bu anlamda İtalya'nın üniter yapısı yerel özerkliğe olumsuz etkilerde bulunmamıştır. İtalya'da bölgelerin yerel özerkliğinin tanınmasındaki temel sebepler yalnızca coğrafi ve kimlik farklılıkları değildir, ekonomik yaklaşımlar da bunda rol oynamıştır. Bu nedenle üniter yapıya zarar vermeyen bir yerel özerklik tanınmasına imkân doğmuştur.

Geçmişinde oldukça yoğun bir merkezîyetçi yönetim ve üniter yapı anlayışı bulunan İtalya, II.Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturduğu yeniden kuruluş felsefesini ve anayasasını temel alarak, yerel ve bölgesel yönetimler üzerine reformlar yapmış, anayasal bir üniter devlet olmasına rağmen bölgesel yönetimlerin ve yerel özerkliğin anayasada tanımlanmasında ve uygulanmasında çok önemli aşamalar kat etmiştir. Üniter yapının ülke bütünlüğünün bozulmasını engelleme refleksinden uzaklaşmadan bölgesel yönetimleri ve yerel özerkliği tanıyan, dönüşüm geçiren ve bölgesel devlet yapısına yakınlaşan İtalya Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına uyumda da öne çıkmıştır.

4.2. TÜRKİYE

Türkiye'nin, eski İtalya gibi yoğun merkezîyetçi bir iç yönetim yapısı olduğu ve bugün hala bu merkezîyetçi yapının sürdürüldüğu görülmektedir. İl özel idareleri, belediyeler ve köylerden oluşan, Türkiye'nin üç kademeli yerel yönetim birimleri kurgusunun İtalya'dan farkı, bölge yönetimlerinin Türkiye'de olmamasıdır (Küçük, 2017:932).

Türkiye AYYÖŞ'ni 21 Kasım 1988'de, şartın 10 kadar paragrafına çekince koyarak imzalamıştır (Madde 4/f.4,6; Madde 6/f.1; Madde 7/f.3; Madde 8/f.3; Madde 9/f.4,6,7; Madde 10/f.2,3; Madde11/f.1). Bu çekinceler aslında uygulamada yerel yönetimlere engel olacak çekinceler değildir, fakat Türkiye'nin bugün yerel yönetimlere tanıdığı özerklik, mali açıdan yerel yönetimlerin özerkliklerine kısıtlama getirmektedir. Türkiye merkezîyetçi yapısının zarar göreceğinden kaygı duyma düşüncesi sebebiyle mali özerlikle ilgili maddelere çekince koymuştur. Siyasi ve demokratik özerklik talepleri ile karşılaşmamak için, yerel yönetimlerin özerk bölgeler halinde kalmayıp, ülkede bir ayrışmaya yol açabileceğini düşünmüştür. AYYÖŞ'nin mali özerlikle ilgili maddelerinin uygulanmasında çekimser kalınması, ulusal birliğin ve üniter yapının zarar görmesinden çekinildiği içindir (Küçük, 2017:945).

Merkezileşmenin artması, yerellekle ilgili savlar ile çelişki oluşturmaktadır. Bu amaçla çıkarılan yeni yasalarda açık biçimde merkezileşmeye neden olan hükümler bulunmaktadır. Yerelleşmeyi savunup merkezileşen iktidarların bu yaklaşımı uygulama eksiği değildir. Özerklik tanımı yapılmakla birlikte yeni tür bir merkezileşme biçimi ortaya çıkmaktadır. Doğal olan bu

durum, yerel yönetimler için gerçek özerklik tanınmasının mevcut merkezileşme biçiminin doğasına ve üniter yapıya aykırılık teşkil ettiğinin düşünülmesindedir. Türkiye'deki yerel toplumun yerel ihtiyaçlarını örgütlenme bakımından bir özerklik talebi olmadığını söyleyebiliriz. Yerel siyaset tamamen merkezi siyaset tarafından şekillendirilmektedir ve kamusal hizmetleri veren kurumların örgütlenmesi tamamen merkezi yapıya bağlıdır (Karasu, 2013:427-428).

Türkiye yaptığı yerel yönetim reformlarıyla AYYÖŞ ve Avrupa Birliği mevzuatına büyük ölçüde uyum sağlamıştır, fakat bu uyum uygulamaya yansımamaktadır. Reformların sağladığı yeni yönetim anlayışının ve yerel yönetim kültürünün yerleşik, uygulanır ve sürdürülebilir olmasının sağlanamaması esas sorundur (Toksöz, vd., 2009:32). Türkiye'de farklı olarak denetimin hukuki yolla yapılmasına, ayrıca merkezi yapıdan kaynaklanan bir vesayet denetimi eklenmektedir. Bu anlamda ülkemizdeki yerel yönetimlerin idari özerkliği siyasi özerklik olarak değerlendirilmemelidir (Yontar & Dağ, 2014:149).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nda yerindelik ilkesine yer verilmiştir, fakat genel takdir hakkının yerel yönetimler (belediyeler) tarafından kullanımına ilişkin hükmün Anayasa Mahkemesi tarafından iptali, yerel yönetimlerin merkezi yönetim tarafından birer paydaş olarak görülmesini engellemiş, merkeziyetçi bakış açısına yol vermiştir. Kendilerini ilgilendiren konularda yerel yönetimlere danışılmaması ve AYYÖŞ'ndaki yerel yönetimlerin görev ve yetkilerine ilişkin şartta çekince konması bir uyum sorunu doğurmaktadır ve kat edilmesi gereken daha çok mesafe vardır (Aygen, 2017:262).

Bu ve benzer sebeplerle merkezi yönetim doğrudan yereli ilgilendiren projeleri üretme ve kararlar alma hususunda, kısmi bile olsa özerkliği tanımayarak tek taraflı hareket edebilmektedir. Merkeziyetçilik ve gittikçe artan yerel üzerindeki merkezi vesayet, Türkiye Anayasası'ndaki üniterlik tanımına da dayandırılarak, idari ve mali özerklikten doğabilecek beklentilerle farklı korkuların tetiklenmesine ve yürürlükteki yasalar uyumlu olmasına rağmen uygulamaya geçilememesine neden olmaktadır.

İtalya ile tanım olarak benzer bir üniter yapıya sahip olan Türkiye, ülkenin birliğini ve bütünlüğünü koruyabilmek için yerel yönetimlerin özerkliğine ihtiyatla yaklaşmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'deki üniter yapı, merkeziyetçi yaklaşımları tetiklemekte, yerel yönetimlerin özerkliğine olumsuz etki yapmaktadır.

5. SONUÇ

İtalya'nın sahip olduğu yerel ve bölgesel yönetimlerin Türkiye'deki yerel yönetimlerden kuruluş, işlev, yapılanma, görev içeriği ve özerklik seviyesi açısından önemli ölçüde farklı olduğu görülmektedir. İtalya AYYÖŞ'ni bütünüyle kabul etmiş, Türkiye ise, mali özerklik konusunda çekinceler koyarak AYYÖŞ'ni imzalamıştır. Bu nedenle İtalya, yerel yönetimlerinin özerkliğini tam anlamıyla sağlayabilmiş ve bunu Türkiye'ye kıyasla daha iyi koruyabilmiştir. Merkeziyetçi yapısının zarar göreceğinden çekinen Türkiye AYYÖŞ'nda kabul ettiği maddeleri de tam olarak hayata geçirememiştir.

Bununla birlikte Türkiye'nin AYYÖŞ'te çekince koyduğu maddelerin çoğu o tarihten bu yana çıkarılan yeni yasalar ve getirilen uygulamalar sebebiyle geçerliliğini yitirmiştir. Özerklik bakımından olumlu karşılanabilecek bu durumun yanı sıra, Türkiye çıkardığı bazı yasalarla idari

yapılanmayı daha merkezîyetçi bir çerçeveye götürmektedir ve AYYÖŞ'nin temel ilkelerine tümüyle olmasa da aykırılık göstermektedir.

Yerel yönetimlerin gerçekten var olabilmesi için üzerlerindeki merkezi vesayet denetiminin özerklikle yeni bir ilişki kurması önemlidir. Sonuç olarak İtalya, Türkiye'ye göre daha özerk yerel ve bölgesel yönetimlere sahiptir ve AYYÖŞ'nin ülkelerden beklediği bütün ilkeleri hayata geçirebilmiştir. Yerel ve bölgesel yönetimler kendi kaynaklarını oluşturup yerel vergileri toplayabilmektedir. Türkiye'de de bu alanda idari ve mali özerkliği destekleyen yasalar çıkarılmış, yeni idari birimler de oluşturulmuştur ancak bu birimlerin çoğu mali açıdan merkezi yönetime bağımlıdır. Siyasi iktidar merkezi yönetimin gücüne sahip olarak, kendi siyasi yerel birimleri ile farklı siyasi yerel birimler arasında kaynakları keyfiyete dayalı kullanılabilmek gücüne sahiptir. Siyasi ilişkilerin oynadığı rolü bertaraf edebilmek için, bir ülkede yerel yönetimlerin özerkliklerinin anayasal güvence altına alınması çok önemlidir.

Her ikisi de anayasal üniter devlet olarak kurulmuş olan İtalya ve Türkiye'nin, yakın tarihine, Avrupa Birliği gelişim sürecine, AYYÖŞ'na göre aldıkları pozisyonlara ve nihayet ülkelerindeki siyasal güç dengesine bakılarak, farklılaşan üniter yapı algılarının yerel yönetimlerdeki özerkliğe yansımalarının farklı olduğu görülmektedir.

Üniterliği kavram olarak koruyan ama anayasasında bölgesel yönetimleri ve yerel özerkliği tanıyan İtalya ile üniter yapıyı ilk oluşturduğu yapıda koruyan, yerel özerklik için reformlar yapmasına, AYYÖŞ'nda çekince koyduğu ancak zaman içerisinde çıkardığı yeni yasalarla idari ve mali özerkliğin önünü açmaya çalışmasına rağmen, çeşitli kaygılarla merkezi yönetim etkisinden kurtulamayan Türkiye birbirinden farklılaşan üniter yapıların yerel özerkliğe etkileri anlamında iyi birer örnektir. Türkiye kuruluşundan bu yana üniter yapıdadır ve tıpkı İtalya'nın eskiden olduğu gibi gittikçe azalan ama halen yoğun merkezîyetçi bir yönetim yapısına sahiptir. Farklı olan, bugün hala merkezîyetçi yapıyı ve üniter devlet yapısının ülkesel sorunlar karşısındaki katı refleksini sürdürmeye devam etmesidir.

Küresellik ve gelişim ekseninde merkezîyetçiliği aşındırmayı başaran İtalya, Avrupa Birliği'nde önemli bir yer ve güç edinmiş, bölgesel ve yerel yönetimlerinin varlığını tanımış, korumuş ve anayasal olarak güvence altına alarak, yerel özerklik anlamında daha ileri bir noktaya ulaşabilmiştir. Türkiye ise Avrupa Birliği hedefiyle, son yirmi yirmi beş yılda gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler ve reformlarla yerel yönetimlerin özerkliğini merkezi yönetimin yoğun vesayetinden korumaya çalıştığı görüntüsü çizmiş, fakat zaman zaman siyasi iradenin ve sınır güvenliğinin ülke içinde yarattığı şartların da dahil olduğu güvenlik bakış açısı ve etkisiyle uygulama alanında merkezîyetçi yapıya keskin geri dönüşler yaşamıştır.

Türkiye'de yakın zamanda yaşanan hükümet sistemindeki değişim merkezîyetçiliği beklenenden daha ileriye taşımış, ülkenin bölünmez bütünlüğü kavramı üniter yapının dayanağı olmuş, yeni çıkarılan yasaların olumlu yaklaşımlarına karşın yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliğinin önünde bazı engeller oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Asker, A., Türkan, H. (2022). Nahçıvan'ın Anayasal Konumu ve Özerklik Statüsü, II. Uluslararası Soğuk Savaş Sonrası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler Bağlamında Güney Kafkasya

- Sempozyumu Bildiri Kitabı (12 -13 Mayıs 2022), (Editörler: Vefa Kurban, Telman Nusretoğlu, Seçil Öraz Beşikçi, Recep Efe Çoban), Iksad Publishing House, 2022, s. 27-47.
- Aydemir, S.R. (2001). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Işığı Altında Türk Yerel Yönetimleri. *Mevzuat Dergisi*, Yıl 4 Sayı 45, ISSN 1306-0767, s.10.
- Aygen, M. (2017). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5 Sayı10, Ocak 2017, s.256-276.
- Çağdaş, T. (2011). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde İdari Özerklik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (1), 2011, s.391-416.
- Çağdaş, T. (2019). Federal ve Üniter Devletlerin Yerinden Yönetim Birimlerinin Benzerlik ve Farklılıkları Açısından İncelenmesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6 (1), Bahar 2019, s.161-179.
- Eryılmaz, B. (1988). Merkezi İdare ile Mahalli İdareler Arasındaki Mali İlişkiler: Sorunlar ve Öneriler. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3, s.161-171.
- Gözler, K. (2009), Üniter Devlet ve Demokratik Açılım, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 99, Güz 2009, s.81-89.
- Gözler, K. (2014), *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 5. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa.
- Gözler, K. (2016), *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*, Öğrenci Dostu Serisi, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Gözler, K. (2020). *Devletin Genel Teorisi. Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı* Tıpkı Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Kalabalık, H. (2005). *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Karasu, K. (2013). Küreselleşen Yerel Yönetimlerde Özerklik Etkisi. Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, (20-23 Kasım 2011), Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, 2013, Bildiriler Kitabı s.397-429.
- Karataş, A. (2019). Devlet Şekilleri ve Hükümet Sistemleri Türlerinin Ülkelerin Yönetişim Göstergeleri Bakımından Meydana Getirdiği Farklılıkların Belirlenmesi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, Sayı 6, s.109-148.
- Küçük, H. (2017). İtalya ve Türkiye’de Yerel Özerklik: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, KAYFOR'14 Özel Sayı 4, ISSN:1302-6879, s.932-953.
- Metin, Y., Erece, B. (2016). Bölge Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi İspanya ve Federal Almanya Örneği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 7, 2016, s.687-720.
- Küçük, Ç.M. (2023). Devlet Türlerinde İdari Örgütlenme İlkeleri. *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2023, s.493-519.
- Önen, M.S., Güngör, M. (2018). *Yerel Yönetim ve Merkezi Yönetim İlişkileri. Kamu Yönetimi Tartışmaları*, Gazi Kitabevi, Ankara, Eylül 2018, s.420-454.

- Parlak, B. (2007). Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri. *TESAM Akademi Dergisi*, Bursa, s.7-40.
- Şat, N. (2013). Küreselleşen Yerel Yönetimlerde Özerklik Etkisi, Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu (20-23 Kasım 2011), Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, 2013, Bildiriler Kitabı s.565.
- Quasten, W. (1995). Üniter ve Federal Devletlerde Yerel Yönetimler. Uluslararası Yerel Yönetimler Konferansı, 13-14 Temmuz 1995, Ankara, TBD-KAV, 1995.
- Teziç, E. (2014), *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, F., Özgür, A.E., Uluçay, Ö., Koç, L., Atar, G., Akalın, N. (2009). *Yerel Yönetim Sistemleri Türkiye ve Fransa İspanya İtalya Polonya Çek Cumhuriyeti*. TESEV Yayınları, İstanbul.
- Turan, E. (2018). Üniter Bir Devlet Olarak Finlandiya Yerel Yönetimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6 Sayı 1, s.84-102.
- Uygun, O. (2011). İki Toplumlu Siyasal Sistemler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 54 Sayı 1-4, Temmuz 2011, s.147-169.
- Uzun, M. (2019). *Fransa, İspanya, Portekiz ve İtalya'da Bölge Yönetimleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yontar, İ.G., Dağ, M. (2014). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Türkiye'de Mali Özerklik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 10 Sayı 21, 2014, s.147-162.